

Інституціональні засади трансформацій особистих селянських господарств

Яворська Тетяна Іванівна, к.е.н., доцент, докторант,

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Наукою походження інституціоналізму визначене як міждисциплінарний напрям, який сформувався на стику філософії, соціології, права, економіки та походить від латинського слова «institution» (звичай, постанова, порядок, традиція, ментальність). Інституціоналізм є синтетичною наукою, яка сформувалася у відповідності до таких закономірностей сучасного розвитку науки як інтеграція (яка пов'язана з одного боку з міграцією методів від однієї галузі знання до іншої, а з іншого — з необхідністю розв'язання комплексних, стикових проблем та методологізація, тобто проникнення у систему кожної науки філософської, загальнонаукової, спеціально-наукової і міждисциплінарної методології.

На думку О.Г. Шпикуляка не буде перебільшенням стверджувати, що проблемним аспектом розвитку аграрного ринку і сільського господарства в Україні є невідповідність інституціональної бази, взаємовідносин між інститутами вимогам реального господарського буття. Інституціональний аналіз окрім причинно – наслідкової оцінки результатів суспільно – економічного розвитку ставить за мету їх аналіз через призму змін відносин та правил поведінки економічних агентів, регуляторної політики держави, національної моделі суспільства в частині розвитку соціуму й економіки господарських зв'язків [4, с.21-23].

Реформування аграрної сфери економіки призвело до значних змін соціально – економічних умов функціонування та розвитку особистих селянських господарств. При цьому вирішенням проблем власників цих господарств в умовах ринкової економіки приділяється не належна увага. Особливо така тенденція стала проявлятися останніми роками, коли великі

сільськогосподарські підприємства поступово стали нарощувати свій виробничий потенціал. Між тим, за дослідженнями В.Я. Месель - Веселяка якби не було особистих селянських господарств, то в Україні виробляли валової продукції значно менше, особливо у період становлення нових сільськогосподарських підприємств ринкового типу. Якщо у 1999 році було вироблено 71 млрд грн. валової продукції, то сільськогосподарськими підприємствами було б вироблено валової продукції на 32,8 млрд грн, або на 53,8 % менше, у тому числі тваринницької продукції – на 64,2, а рослинницької – на 47,2 5, що є на рівні продовольчої небезпеки [3, с. 21 с].

І в сучасних умовах особисті селянські господарства залишаються вагомим доповненням до валового виробництва сільськогосподарської продукції. Наприклад населенням Запорізької області у 2009 році було вироблено 44,7% усієї валової продукції сільського господарства (1576,4 млн грн.), у тому числі 39,3% – продукції рослинництва (894,3 млн грн.) та 54,5% – продукції тваринництва (682,1 млн грн.). Особливо великий внесок господарства населення здійснюють при виробництві продукції тваринництва. Так, на кінець 2009 року в господарствах населення регіону нараховувалося 82,2% усього поголів'я корів в області, 76,6% – поголів'я овець та кіз, 69,3% – поголів'я великої рогатої худоби, 47,8% – птиці всіх видів та 31,5% – свиней. Частка виробництва меду склала 98,1 %, молока - 86,9%, вовни -58,4% , м'яса в забійній вазі - 51,4% та 26,2% – яєць усіх видів.

Отже, особисті селянські господарства, або господарства населення, як їх трактує офіційна статистика, продовжують продуктивно працювати і заповнювати ту нішу сільськогосподарської продукції на ринку, від якої відмовилися великі сільськогосподарські підприємства через відсутність економічного інтересу. У Запорізькій області такі види продукції як картопля, овочі, фрукти і ягоди, мед майже стовідсотково виробляються у особистих селянських господарствах. При цьому сільськогосподарська продукція використовується переважно для особистого споживання. В

структурі сукупних ресурсів у середньому в розрахунку на одне домогосподарство частка грошових доходів від продажу сільськогосподарської продукції склала лише 2,9%.

Трансформації особистих селянських господарств, як відмічає П.С. Березівський повинні відбуватися шляхом формування нових організаційно – правових форм господарювання на їхній базі, об'єднання та інтеграції із сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами. Цей процес має відбуватися через передачу земельних часток (паїв) в оренду, шляхом кооперації між собою та іншими організаційно – правовими структурами, входження в різного роду організаційно – правові форми на основі асоційованого членства, що в кінцевому підсумку створить відповідне синергетичне середовище для формування ефективних організаційно – правових структур ринкового типу. [1, с.9].

Погоджуючись в основному із думкою вченого виникає питання, а чи є необхідні інституціональні засади для проведення таких трансформацій? Особисте селянське господарство не є дієвим учасником аграрного ринку, тому що немає статусу юридичної особи, а отже, інституціональні засади, які б стимулювали його подальший розвиток, майже відсутні. При цьому розвиток інститутів з точки зору О.Г. Шпикуляка неможливо забезпечити без системної інституціональної модернізації відносин на селі, якої в першу чергу потребують такі інститути як власність, регулювання ринку і підтримка виробників, організація та розміщення виробництва, контрактація та договірні відносини, ціноутворення та інфраструктура, землеробство та землекористування [5, с.497].

За дослідженнями В.М. Геєця 26 % господарств населення в Україні мають виключно товарне спрямування, і за критеріями американських економістів – аграрників такі господарства є фермерськими. При цьому підтримку від держави одержують в основному крупні господарства, які і так є високоефективними. [2, с.49]

Отже, в першу чергу необхідно провести класифікацію особистих селянських господарств на:

- господарства чисто споживчого типу (натуральні);
- господарства із змішаною структурою (натурально – товарні);
- господарства товарного спрямування.

Перспективи трансформацій особистих селянських господарств товарного спрямування особливо залежать від покращення роботи інституту регулювання ринку і підтримки виробників. І в цьому плані заходи державної підтримки мають базуватися на:

- допомогу у становленні і розвитку товарних господарств у структури підприємницького типу: фізичні особи – підприємці та фермерські господарства;
- підтримці кооперації та інтеграції в першу чергу через сприяння у створенні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- навчанні власників товарних особистих селянських господарств та їх консультування через розвиток сільськогосподарської дорадчої служби;
- стимулюванні діяльності кредитних спілок;
- поліпшенні обслуговування особистих селянських господарств через розбудову інфраструктури аграрного ринку;
- включенні членів товарних особистих селянських господарств у систему державного соціального страхування;
- розробці механізму пільгового оподаткування на початковому етапі створення на базі товарного особистого селянського господарства фермерського господарства

Проте навіть при покращенні роботи інституту регулювання ринку і підтримки виробників при умові впровадження вищенаведених заходів, економічна результативність діяльності особистих селянських господарств товарного спрямування не підвищиться до тих пір, поки на ринках продовольства буде існувати монополізм; ціноутворення на продукцію, яка споживається сільським господарством носитиме затратний характер, що

виливається у нееквівалентність міжгалузевих відносин та диспаритет цін; витрати виробництва матимуть тенденцію до постійного зростання, що знижує цінову конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції а ринковий механізм залишатиметься недосконалим у плані регулювання і саморегулювання.

Список використаних джерел

1. Березівський П.С. Регіональні зрушення у розвитку організаційно – правових форм господарювання Львівської області / Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького. Серія «Економічні науки», том 13, №1 (47), Частина 2 – Львів, 2011- с.3-9

2. Геєць В.М. Роль и место аграрной реформы в развитии экономики Украины / Матеріали Дванадцятих річних зборів Всеукраїнського Конгресу вчених економістів-аграрників, Київ, 25-26 лютого 2010 р. /Редкол.: П.Т.Саблук та ін.- К.:ННЦ «ІАЕ», 2010 – с.46-50

3. Месель – Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно – економічні трансформації в сільському господарстві / Матеріали Дванадцятих річних зборів Всеукраїнського Конгресу вчених економістів-аграрників, Київ, 25-26 лютого 2010 р. /Редкол.: П.Т.Саблук та ін.- К.:ННЦ «ІАЕ», 2010 – с.11-36

4. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / Шпикуляк О.Г. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 396 с.

5.Шпикуляк О.Г. Організаційно – економічні трансформації інституціональної структури аграрного ринку / Матеріали Дванадцятих річних зборів Всеукраїнського Конгресу вчених економістів-аграрників, Київ, 25-26 лютого 2010 р. /Редкол.: П.Т.Саблук та ін.- К.:ННЦ «ІАЕ», 2010 – с.11-36

